

XVII

Щось чотири дні перед святим Михайлом скоїлося в Івоніки нещастя.

Два музиканти минали доріжку, що вела в «сусідній» ліс попри бурдей, і грали.

Скрипка заводила щось своїм тоненьким голосом жалісливо, а цимбал поважно вторував.

Здавалося, жалібно звучне пасмо так і воліклося за ними вслід, хвилюючи м'якою гармонією, осіннім полем, полишаючи за собою тут і там у повітрі звучне смутне зітхання, мов жальний зойк бджіл...

Чуйна Сойка прокинулася коло бурдея з свого супокою й попала в несамовиту лють.

Заходячи ревним брехотом, пінилася, силуючися урватися з ланця і роздерти незвичайних гостей на кусні. Не успокоїлася й тоді, як два музиканти зникли з очей, і лише звучне зітхання розірваною хвилею лишилося у повітрі коло бурдея.

— І чого їм сюди минати! — лаяв Івоніка сам до себе, збираючися до відходу в сільську хату по якісь мішки, хмурячись і собі за чужими людьми. — Роздзвенькалися саме тут, як на яке весілля! Чекайте ще, в мене ще нема весілля! Прийде час, я вже сам вас покличу! Тоді грайте, аби струни потріскали, а тепер на чорта мені вашої музики! Цить! — гримнув лютим голосом, притупуючи ногою на роздразнену собаку, що, роз'ївшись прямо, не зуміла віднайти попередньої своєї собачої рівноваги.

Зворушена, прокинулася від грімкого голосу пана, і, перелякана, змовчала на хвилику.

Подивившись здивовано мудрими очима на хлібодавця і здавлюючи в собі новий наплив брехоту, що силоміць вибухав із її груді, полізла нарешті покірно до буди.

Івоніка пішов, а вона знов почала своє. Вилізши обережно, боязко з буди й задивившись дико очима в сторону музикантів, загавкала знов їдко, аж майже завила кілька разів до повітря. Відтак, постоявши якийсь час, розмірковуючи й оглянувшись уражно на всі сторони, лягла, мов на варту, перед будою і стерегла гостро своїми вірними очима обійстя.

.....
Сонце стояло вже високо, і був уже пізній поранок... Двері від стайні відімкнулися якимсь чином і стояли відтворені. Нікого не було коло бурдея, хто б їх примкнув. Михайло копав шанець на улюбленім загоні під «сусіднім» лісом. Сава молотив зі старим Петром на тоці овес, а Івоніка, що пішов по мішки, не вернувся ще до сеї пори назад. Мале теля, що було замкнене в стайні, вийшло із неї й пленталося та підскакувало весело бутними скоками по малім, плотом замкненім обійстю. Сойка, роздразнена чомусь веселою рухливістю незначного звіряти, кинулася на нього з пристрасним гавканням і, урвавшись сим разом з ланцем, напала розбішена на нього.

Сполохане до нестями дитиняче звіря погнало у раптовім перестрахи насліпо вперед себе до плота, і в дикім зусиллі, аби перескочити пліт, зачепилося об один кіл і розпоролو собі живіт. Так і лежало тепер он тут, тяжко дишучи і стогнучи, примкнувши напів прегарні дитинні свої очі, доки одно по однім не спинялося коло нього і не силувалося сим або тим принести покаліченому пільгу. Марійка, що надійшла з Івонікою, несучи з собою снідання для синів, розпадалася коло нього, мов над дитиною, а Івоніка бідкався гірко на всі сторони. Він же розривався, дрижав над своєю худобою, а оце таке красне та таке дороге, се гинуло перед його очима! Хто б був надіявся такого нещастя зранку, хто б був сподівався такої шкоди! Хто б був гадав на таку утрату, сподівався того всього! А все через ту бішену, прокляту собаку, що сьогодні, мов наймлена, казилася... Він пірвав люто за батіг і свиснув ним із цілої сили по хребті переляканої Сойки. Вона забігла, заскавулівши голосно, до буди, а він звернувся наново до теляти. Коло нього клячала Марійка із синами і майже плакала. Гладила раз по раз його гарну головку, приговорюючи до нього ніжно та любо, мов до хорої дитини. Оба хлопці силувалися перев'язати рану та виповняти точно прикази батька, щоби

принести хоч на хвилику пільгу нещасній звірині, але їм се не вдавалося. Все було зрештою надармо. Рана була смертельна, ніяк було звіря рятувати і, щоби не згинуло в муках під руками, порішено його дорізати.

Сава піднявся перший і став коло нього мовчки. Михайло з мамою трудилися ще коло нього. Марійка підклала свої руки під дрібну головку, щоб вона не товклася так сильно до землі, а Михайло старався усмиряти судорожні рухи ніг.

— Подивися, Саво, як воно на тебе дивиться! — кликнула Марійка сердечно, глядячи наново головку, що на хвилю успокоїлася.

Сава стояв усе ще мовчки, з похмуро стягненими бровами й болісним виразом коло уст. Се було його телятко, він любив те звіря, доглядав його, а тепер воно змарнувалося за одну хвилину. Його мали дорізувати. Йому було жаль.

— Та що мені з того? — відповів гірко.

— Воно на нікого не дивиться, лише на тебе, так, якби тобі хотіло щось сказати! Видиш, Саво, видиш? — кликнула Марійка зі зростаючим зворушенням. — Ходи, погласкай його!

Сава зблизився і хотів схилитися. Та звіря підняло в тій хвилі голову й ударило нею так тяжко до землі, що всі коло нього аж сіпнулися. Потім звернуло на Саву свої великі очі з виразом дикого, відражаючого перестрашу.

— Воно щось думає, його очі щось говорять! — обізвався Михайло.

— Саво! — кликнула мати. — Подивися на нього!

Сава відвернувся одним рухом.

— Дайте мені спокій! — відказав, очевидячки прикро вражений. — Доріжте його борше, аби не мучилося!

— Біжи по Онуфрія! — кликнув Івоніка.

Побіг...

Півгодини пізніше воно вже не жило...

Оця нагла несподівана пригода зворушила до глибини душі старих і молодих. Говорено майже лише про се цілий день. Оце звірятко, то була препишна штука, се була расова штука, була від Савиної корови, і мала з часом до себе дістати пару. А тепер... І який гарний та сильний віл мав із нього бути колись!

Аж тяжко згадувати. І ще сьогодні зрання лизало так щиро Михайлові руки, як він подав йому буряків з грисіком (висівками), лізло йому до рук та пхало йому свою головку під пахву, таке було печене. А розумне було, а на їду таке добре. Таке мале, а бралось ніби вже сінце їсти, вже ніби щось микало з-за драбини. Але та проклята Сойка... та проклята Сойка... її варто-таки зараз на місці вбити! Скільки вже шкоди вона накоїла! Скільки дробу пороздирала, курей, качок, раз і індичку; а скільки галасу, метушні заводила, і все через одно ніщо, пусто та дурно, неначеб бачила якісь страховища або інші привиди. Проклята собака, коби замовкла вже раз назавсіді!

Михайло потягнув її кілька разів батою так, що вона з півгодини скавуліла і крутилася в своїй буді за місцем...

Шкода була завелика, аби проти неї остатися спокійним. А причиною була вона. Пліт, що замикав мале обійстя коло бурдея, був уже також, мов обскубана гуска, старий та нездалий. Особливо ж те місце, де звірина збавилася. Кілля виставало з нього, мов бабині зуби.

Він, Михайло, мав ще навесні — як приходив на великдень додому — на думці полагодити той пліт, лише не мав тоді доволі часу. Кілька вільних днів, а потім свято, та й не було коли й розмахнутися. Але тепер він уже його так не лишить. Полатає його, полагодить, і все буде добре. Так не могло дальше лишитися. Нині така шкода, завтра інша, а позавтра могло знов що інше скоїтися. А потім настане зима, западуть сніги, і цілий пліт повалиться на землю. Як він його підпре, полатає, то постоїть ще якийсь час. А як верне зовсім додому, тоді інакше приложить до

нього руки. Лише аби кілля трохи звідки роздобути. Все інше байка.

— А «сусідній» ліс до чого? — спитав його Сава з глумливим усміхом, вказуючи головою на безлистий ліс, що стояв недвижно, мов вкопаний. — Від чого ліс? Кільканадцять кавалків кілля та, як треба, трохи й пруття, що розросталося на вогкій часті лісу, і справа скінчена. Через те ліс ще не збавиться, а його пан, чи хто він там є, не збідніє. А в нім було все, що було потрібно до загороди. Тепер були ночі такі ясні та гарні, що можна кожду гілку розрізнити, і від бурдея не на півсвіту віддалений. Збіжжя не було коло лісу ніякого, щоб, нехай би хто сказав, мож його потолочити, земля була вокруги неначе обголена, і сліди тратилися на ній, як на льоду, люди заходили сюди лише рідко; що могло бути тут розумніше, як піти та набрати всього, що потрібно? Лише правда, не треба би боятися.

На ті слова Михайло усміхнувся, та й Сава усміхнувся і собі.

— Як ти не підеш, то я піду! — сказав він. — Мені все одно! Кождий має шкоду! Дерево росте, а худобина, як загине, то вже не встане!

Сава правду мовив. Трохи кілля з «сусіднього» лісу, а трохи пруття, і він лишить татові плотище в порядку. Тепер і Сава охочий до роботи, а там, як він піде знов до касарні, оце ледве чи зробиться перед його цілковитим поворотом.

«Ей, та касарня, та касарня! — подумав знов. — Коби він уже раз у своїм житті побачився на волі, вона неначе життя загатила йому своїми мурами».

Надвечір вийшов перед бурдей і розглядався цікаво. Звізди повиступали. Небо було ними засіяне. Було ясне й чисте, яким буває лише в осінні ночі. Глибина його була безмежна. Наліво трохи лежав «сусідній» ліс. Неначе велика, знесла (висока) пляма, чорнівся на гладкій поверхні землі і, здавалося, стиха приманював до себе.

Чи не було тихо? Снувалася сюди яка людська душа? Чи потрібно було хто знає скільки деревини? Хотів хто дуби валити? Ет, кільканадцять, ні, навіть не кільканадцять, а може, лише з десять кавалків, і було би досить.

Але він через тата надумувався. Тато не любив, як хто сягав рукою по чуже добро. Все казав: «Те, що ти візьмеш із чужого, мусиш подвійно віддати, і навіть не будеш знати, коли віддаси!» Він стидався тата гірше, як мала дитина.

— Ніяк іти в ліс, тато дізнається! — сказав до Сави, що вийшов зараз за ним, забираючися, як звичайно, вечором до Рахіри.

— Тата завтра не буде дома! Він іде до міста, щоб віднести якусь рату (внесок) до банку!

— Хто казав?

— Так мама казала! А ти маєш татові сповідатися, що йдеш у ліс? — спитав Сава докірливо. — Ану, як тато побачить пліт полатаний, чи скаже слово? Врешті, як хочеш, мені що до того? Я не повішуся на плоті, хоч ти його роби або не роби! — Здвигнув байдужне плечима й пішов пильним кроком до села.

— Ти все своє! — забурмотів Михайло похмуро під носом. — Я знаю, що тобі все одно!

Відтак промайнув його погляд побіжно по лісі. Він лежав уже закутаний у теміні і ждав. Уже неначе вигорив своє: «Піти взяти і зробити, що треба! Що в лісі робиться, те не грішне!»

Ну, йому не треба багато деревини...

Його серце було ще переповнене жалем за дрібного худобиною, що змарнувалася, і він відчув потребу праці, неначеб вона мала відшкодувати страту, що лучилася в господарстві, та загоїти рану. Потім він уже спокійно вернеться назад до касарні. А завтра йдуть тато до міста... Може би, й він пішов з татом? Уже сповна два місяці минуло, як покинув мури. На кілька годин міг би йти. Приніс би що Анні. Від часу як говорив із нею на самоті в полі та потішав її, не говорив із нею більше.

Тут проблисло йому мов світлом у душі: «Він буде говорити з татом по дорозі про себе і про

Анну, буде говорити, аякже! І так уже за два дні святого Михайла! А на самоті удвох представив би татові все красно, попросив би та й здобув би тата на свою сторону. Відтак мав би лише з мамою упоратися». Урадувався сею думкою, мов здобутком... «Але чи добре прискорювати речі, що мали свій означений день на порішення? — відгомонило йому десь неясно в глибині душі. — Чекати так довго на Михайла, а тепер два дні перед Михайлом заговорити?.. Чи вийде се на добре?.. Святий Михайло був його патроном...»

Щирість і побожність так і заповнили нараз його молоду душу, так і скріпили його надію на добрий успіх у будучому. Неначе в м'яких хвилях блиску задрижало в його серці щастям. Його родичі були добрі. Хоч би що й казали й робили, хоч би воно і як там було, — він відчув в оцій одніській хвилі, що вони вволять його волю...

Його молоде обличчя осталося поважне й тихе. Лише його душа всміхнулася. Препишним багатством блиску й щастя всміхнулася вона, і він почув себе вповні щасливим...

«Анно!» — заграло щось в його душі радісно.

Та Анни тут не було.

Його рвало до Анни, щоб її притиснути до грудей та передати те сильне почуття щастя, що ним заволоділо в тій хвилі. Нехай би вона знала. Йому небо отворилося...